

DELEUZE'Ų IR GUATTARI TAPSMO MAŽUMA KONCEPCIJA IR NEGALIA

EDUARDAS SAPRYKINAS

Vytauto Didžiojo universitetas

ISSN 1392-0588 (spausdintas)

ISSN 2335-8769 (internetinis)

<https://doi.org/10.7220/2335-8769.74.8>

2020. 74

SANTRAUKA. Mažumų padėties tema šiuolaikinėje filosofijoje ir kituose humanitariniuose moksluose vis aktualesnė. Modernioji visuomenė siekia integruoti mažumas, kurios, nors ir neatitikdamos daugumos standartų, išlaikytų didžiavimąsi savo skirtumais. Tad itin svarbūs Gilles'io Deleuze'o ir Felixo Guattari tyrinėjimai, skatinantys mažumas būti molekulines, o ne moliarines. Straipsnyje siekiama atskleisti, kaip grupės funkcionuoja, plečiasi, nors kai kurių jų narių fizinės, protinės, psichinės savybės gerokai skiriasi nuo daugumos. Taip pat siekiama parodyti, kad grupių kaita tiesiogiai siejasi su tokiomis sąvokomis kaip daugialypumai, afektai, asambliažai ir kitais ne mažiau svarbiais reiškiniais. Tapsmo mažuma konceptas gali padėti įsisąmoninti, jog savo ribotumo suvokimas per socialinį-politinį dalyvavimą atveria naujų galimybių neigaliajam. Straipsnyje siekiama susieti tapsmo mažuma konceptą su negalia, ko reikia, kad būtų pradėtas tapsmo mažuma procesas. Straipsnio pabaigoje apžvelgiama, kaip didėja neįgaliųjų atskirtis, kaip veikia socialinės neįgaliųjų integracijos praktikos karantino sąlygomis, kodėl tapsmas mažuma tampa neįmanomas pandemijos akivaizdoje.

RAKTAŽODŽIAI: daugialypumai, skrydžio linija, gauja, moliarinis buvimas, molekulinis tapsmas, socialinis-politinis dalyvavimas, neįgaliųjų stratifikacija, potencialo maksimizavimas.

IVADAS

Tapsmo mažuma apmąstymas itin aktualus šiuolaikinėje visuomenėje. Postmodernioji filosofija mažumų padėčiai skiria ypatingą dėmesį. Nuo XIX amžiaus pabaigos ir XX amžiaus pradžios filosofija bei sociologija mažumas (straipsnyje koncentruojamasi į neįgaliųjų mažumą) skatino prisitaikyti prie daugumos ar kitaip ją imituoti, pavyzdžiui: sunkią negalią turintis asmuo, neaktyvus visuomenės narys ar homoseksualus asmuo, slepiantis savo homoseksualumą ir nedalyvaujantis LGBT eitynėse, ir kt. Tokia moliariška visuomenės struktūra visų pirma naudinga dominuojančiai grupei tiek lyties, tiek etninės tapatybės, tiek vyraujančių moralinių pažiūrų atžvilgiais. Šios moliarinės struktūros netgi pasižymi represyvumu visuomenės mažumų atžvilgiu. Tam, kad mažuma pradėtų tapsmo mažuma procesą, ji turi tapti molekulinė, o ne moliarinė. Gilles'is Deleuze'as ir Felixas Guattari teigia,

kad tapsmas mažuma yra įmanomas tik gaujoje, grupėje. Pirmiausia pripažįstant savo skirtynes ir kooperuojantis su panašaus likimo individualais, antraip bus stiprinamos visuomenės moliarinės struktūros.

Kyla klausimų: kaip mažumoms gyventi nesistengiant imituoti daugumos, kaip patenkinti poreikius, kaip tada, jeigu psichinės, fiziologinės, protinės asmens savybės gerokai skiriasi nuo visuomenės daugumos, ar tai lemia ir jo asmeninių nuostatų bei mąstymo pokyčius? Į šiuos ir panašius klausimus, susijusius su įvairiomis mažumomis, tarp jų ir neigaliųjų, atsako Deleuze'as ir Guattari knygoje „Mille plateaux: Capitalisme et schizophrénie“ (liet. „Tūkstantis plokštikalnių: kapitalizmas ir šizofrenija“; Deleuze, Guattari 1980). Jie teigia, jog mažuma, kad ir kokia ji būtų, neturi imituoti daugumos, turi būti pradėtas mažumos tapsmo procesas. Anot jų, mažuma gali tapti tik būdama gaujoje, grupėje su kitais panašaus likimo individualais. Reikia transformuotis iš moliarinio į molekulinį tapsmą. Taip pat tapsmas mažuma apima tokias sąvokas kaip intensyvumas, rizoma, daugialypumas, skrydžio linijos, kūrybiškumas, pabėgimas veiksmu ir kt. Straipsnyje bus siekiama apibrėžti šias sąvokas ir atskleisti jų sąsajas, remiantis Deleuze'u ir Guattari.

Straipsnyje keliamas klausimas, ar bet kokio pobūdžio integracija užtikrina prasmingą neigaliojo jauseną, kaip užtikrinti neigaliųjų integraciją esant karantino sąlygoms? Autoriaus nuomone, tam, kad būtų užtikrinta tinkama specialiųjų poreikių turinčio asmens integracija, turi būti patenkinti jo individualūs poreikiai, taip pat kaip ir normatyviniam sveikajam. Ar viskas priklauso tik nuo neigaliojo pastangų, pasiryžimo integruotis į visuomenę, kokia turi būti visuomenė, kad integracija būtų sėkminga? Ieškant atsakymų pasitelkiama Deleuze'o ir Guattari tapsmo mažuma ir kiti konceptai, taikomi socialiniuose bei humanitariniuose moksluose. Taigi šio straipsnio tyrinėjimo objektas – neigaliųjų stratifikacija arba integracija ir kitų sąvokų pritaikymas tapsmo mažuma kontekste.

Straipsnyje naudojamosi Deleuze'o ir Guattari filosofija aiškinant tapsmo mažuma konceptą bei egzistencinį kiekvieno žmogaus ribotumą. Taip pat bandoma atskleisti, kaip tapti mažuma ir kaip ji sietina su negalia.

Straipsnį galima skirti į dvi dalis: pirmojoje aptariamas tapsmo mažuma konceptas ir kitos sąvokos. Pirmą dalį sudaro keturi poskyriai, nagrinėjantys tapsmą mažuma, individų klasifikaciją bei grupės funkcionavimą. Judėjimas link tapsmo reiškia didėjantį intensyvumą bei aptariamą kitos ne mažiau svarbios Deleuze'o ir Guattari tapsmo mažuma koncepto sąvokos.

Antrą straipsnio dalį sudaro penki poskyriai, kuriuose sulyginamos neigaliųjų socialinio dalyvavimo, atviros bendruomenės idėjos su tapsmo mažuma, savo ribotumo suvokimo nuostatomis. Atskleidžiama, kaip aktyvios negalios konceptas padeda suvokti tapsmo mažuma principą. Antroje dalyje remiamasi Jono Ruškaus bei Gintauto Mažeikio knyga „Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Kritinė patirties

ir galimybių Lietuvoje refleksija“ (Ruškus, Mažeikis 2007). Taip pat naudotasi Jono Ruškaus knyga „Negalės fenomenas“ (Ruškus 2002) ir užsienio sociologų veikalais.

MOLIARINIS STABILUMAS IR TAPSMAS MOLEKULINIAM

Daug žmonių yra patyrę situacijų, kada pajuto, jog buvo diskriminuojami ar su jais elgiamasi kitaip nei su kitais žmonėmis vien dėl jų asmeninių ar fiziologinių savybių (rasės, etninės kilmės ir kt.). Kiekvienoje visuomenėje yra gyventojų grupių, kurios galbūt dažnai patiria diskriminaciją. Ši negatyvi patirtis gali daryti įtaką jų asmeniniam gyvenimui. Diskriminuojamų žmonių problemas vertėtų panagrinėti ir filosofiniu aspektu, šiuo atveju itin aktualus Deleuze'o ir Guattari veikalas „A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia“ (liet. „Tūkstantis plokštikalnių: kapitalizmas ir šizofrenija“, 1987).

Žvelgiant iš Vakarų mąstymo istorijos perspektyvos, individas yra įgalinamas, verčiamas ne *tapti*, bet *būti*, t. y. būti tam tikra visuomenės dalimi pozicionuojama aukščiau nei atskleisti „tikrąjį aš“ ir pan. (Deleuze, Guattari 1987: 141).

Deleuze'as ir Guattari minėtame veikale teigia, jog tapsmas yra susijęs su jų išplėtotu konceptu „skrydžio linija“ – tai viena pagrindinių šio veikalo sąvokų.

Kaip pastebi kanadiečių filosofas Brianas Massumi, už anglišką žodį *flight* daugiau reikšmių turi prancūziškas *fuite*. *Fuite* nusako ne tik skrydį, bet ir tekėjimą bei išnykimą tolumoje (Deleuze, Guattari 1987: 11). Žmogaus kūrybiškumas, pabėgimas, pasitraukimas iš bet kokio determinizmo yra sietinas su skrydžio linija. Pažymėtina, kad ir tapsmas yra susijęs su skrydžio linija. Taip pat matyti, kad skrydžio linija susijusi ir su molekulinio tapsmu. Savo ruožtu, tapsmas mažuma yra supriešinamas su moliarinėmis žmonijos sukurtomis struktūromis (Adkins 2015: 237). Individo siekis sukurti ar atskleisti kažką naujo žmonijai įprastose veiklose (pavyzdžiui, mene, sporte, moksle) neišvengiamai veda į tapsmą gyvūnu, stengiantis neprisirišti prie tam tikrų represuojančių elgesio modelių, dar kitaip – sekti savo skrydžio linija. Pažymėtina, jog tai neturi nieko bendra su gyvūno imitavimu. Imitacija tik patvirtina moliarinį stabilumą to, ką imituojantysis stengiasi imituoti, šiuo atveju – žmonijos moliarinį stabilumą.

Šiame kontekste reikėtų paminėti Audronės Žukauskaitės veikalą „Gilles'io Deleuze'o ir Felixo Guattari filosofija: daugialypumo logika“ (Žukauskaitė 2011), kur viename iš skyrių ji nagrinėja tapsmą moterimi, tapsmą gyvūnu, tapsmą nesuvokiamam. Pasak autorės, tapsmas yra molekulinis:

<...> kitaip nei molinė struktūra, kuri išskiria ir apibrėžia aiškius segmentus bei paviršius, molekulinis tapsmas nurodo sąsajas ir įvykius, jis apima kismą, judėjimą, reorganizavimą. (Žukauskaitė 2011: 119)

Pasak Deleuze'o ir Guattari, bet kurio tapsmo pagrindas yra tapsmas moterimi. Tik jį pasiekus peraugama į tapsmą gyvūnu, o vėliau – į tapsmą nesuvokiamam. Iliustruodami tapsmą gyvūnu Deleuze'as ir Guattari pasitelkia filmą „Willard“, pasakojantį apie žmogaus tapsmą žiurke. Pagrindinis filmo veikėjas yra vienišius, gyvenantis su valdinga mama sename šeimos name. Psichoanalitikai galėtų apibūdinti tai kaip tvyrančią oidipinę atmosferą. Visgi filmo veikėjui pavyksta išeiti iš šių moliarinį stabilumą suteikiančių ribų, kai jis virsta žiurke. Jis tampa pavaldus (hierarchiniame lygmenyje) gaujoje savo buvusiam augintiniui, žiurkei Benui. Jis netampa žiurke imituojant ar pavaizduojant žiurkę. Jis virsta žiurke, kai tampa žiurkių gaujos nariu (Deleuze, Guattari 1987: 237). Sudaręs tam tikrą sąjungą su augintiniu Benu bei kitomis žiurkėmis, jis atsiriboja nuo moliarinį stabilumą teikiančios šeimos. Tai būtų galima vadinti asambliažo sukūrimu. Savo ruožtu tapsmas žiurke ir yra tapsmas molekuliniu individu.

Deleuze'as ir Guattari per šį pavyzdį teigia, kad bet kokiam asambliažui sukurti būtini pokyčiai, vedantys į tapsmą gyvūnu. Kaip straipsnyje „Postfenomenologinė kūno samprata: G. Deleuze'as, F. Guattari ir Castellucci“ (Žukauskaitė 2009) pastebima:

Taigi, nors visi priklausome tam tikrai socialinei formacijai, galime bandyti nuo jos „nušokti“, sukurti savo asambliažą, sukonstruoti savo mažą mašiną, kuri būtų pasi-ruošusi prisijungti prie kitos kolektyvinės mašinos. Kitaip tariant, „kūno be organų“ samprata atsisako kūno vientisumo principo, pajungdama kūną rizominei jungimų logikai; kūnas suvokiamas ne remiantis jo organizavimo principais, bet pagal tai, su kokiais kūnais ar asambliažais jis jungiasi bei kokius afektus produkuoja. (Žukauskaitė 2009: 165)

Tapsmas gyvūnu taip pat gali nurodyti į tapsmą mažuma. Šioje vietoje vertėtų paminėti daugialypumo sąvoką, kuri buvo plėtojama aptariamos knygos skyriuje „1914: One or Several Wolves?“ (liet. „1914: Vienas ar keletas vilkų?“ (Deleuze, Guattari 1987: 35). Daugialypumo samprata yra glaudžiai susijusi su rizomos vaizdiniu, nurodančiu į šiuolaikinį pasaulį, kuriame galimi įvairūs jungčių būdai, daugialypumas, buvimas už sistemos ribų. Pažymėtina, kad hierarchiniam ar dichotominiam mąstymui priešinama rizomos metafora. Rizoma pati savaime auga į visas puses be jokio centro, neturi pradžios, vidurio ar pabaigos, privilegijuoto požiūrio taško (Junutytė 2009: 230).

GYVŪNŲ KLASIFIKACIJOS

Deleuze'as ir Guattari neskiria tapsmo gyvūnu nuo gaujos, tapimo jos nariu. Filosofai nuolat pabrėžia, kad kiekvienas gyvūnas iš esmės yra gauja, grupė. Jie taip pat

pastebi, kad gyvūnų porūšiams būdingi tam tikri bruožai, kaip antai, vilkai turi vilkiškumo geną ir pan. (Deleuze, Guattari 1987: 36). Deleuze'as ir Guattari šį geną vadina gaujos režimu.

Bet pirmiausia Deleuze'as ir Guattari pradeda nuo gyvūno apibrėžimo. Atskiroms gyvūnų rūšims yra būdingos savybės, kurioms kintant kinta ir rūšis, taip ji gali virsti net kitu porūšiu. Šiame etape gali pagelbėti ir evoliucijos mokslas, kuris paaiškina tapsmą (bent jau proceso pradžioje) per pakitimą, perėjimą. Visgi Deleuze'ą ir Guattari domina tos tapsmo rūšys, kurios atsiranda kuriant ryšius, bendradarbiaujant, pavyzdžiui, orchidėjos ir vapsvos bendradarbiavimas. Augalų ryškūs bei kvapnūs žiedais pritraukti vabzdžius, kurie renka nektarą ir perneša žiedadulkes. Šitaip vabzdžiai padeda augalams plisti. Tapsmai yra tikri patys iš savęs, priešingai nei nusistovėję dviejų rūšių santykiai. Pasak Deleuze'o ir Guattari, individas negali atsiskirti nuo paties savęs (Adkins 2015: 142). Tam reikalui jie vartoja terminą *involiucija*, pritaikytą tampančiam kurti heterogeniškus ryšius.

Deleuze'as ir Guattari skiria tris gyvūnų tipus: individualizuotą gyvūną, gyvūną su tam tikromis savybėmis ir demonišką gyvūną. Individualizuotas gyvūnas yra šeimos naminis gyvūnėlis. Jis yra priklausomas nuo kitų šeimos narių, šeiminių malonės. Jis patenka į tėvų ir vaikų santykių apibrėžimą. Jei šeimoje jau yra vaikų, tai jie tampa jaunesniais ir vyresniais broliais bei seserimis. Pasak Deleuze'o ir Guattari: „Tai yra vienintelė gyvūnų rūšis, kurią psichoanalizė gali perprasti“ (Deleuze, Guattari 1987: 47).

Gyvūnas, kuriam būdingos tam tikros savybės, įslaptintas gyvūnas, tai gyvis, kuris užima tam tikrą vietą struktūroje. Deleuze'as ir Guattari pastebėjo:

<...> yra antrasis tipas: gyvūnai su charakteristikomis ar atributais; rūšimi, klasifikacija, ar valstybių gyvūnais; gyvūnai, kaip jie traktuojami didžiausiuose dieviškuosiuose mituose, tokiu būdu iš jų išgryninant archetipus ar modelius (Deleuze, Guattari 1987: 240).

Deleuze'as ir Guattari atskiria pirmąjį gyvūnų tipą nuo antrojo. Tai gyvūnas, kuris yra mitinių pasakojimų veikėjas, pasižymintis nepaprasta jėga, neįtikėtina drąsa, žmogaus protą lenkiančiu klastingumu.

Trečiasis gyvūnų tipas – tai demoniškasis, galintis tapti gyvūnų gaujos, grupės nariu. Apie juos sekamos pasakos ar išgalvotos istorijos, kaip antai: vilkolakiai, vampyrai, žiurkės, skruzdžių kolonijos. Pasak Deleuze'o ir Guattari:

Galiausiai, yra labiau demoniškų gyvūnų, gauja ar paveikti gyvūnai, formuojantys daugybiškumą, tapsmą, populiaciją, pasaką. Vėlgį ar negali būti, kad bet kuris gyvūnas gali būti suvokiamas, elgiamasi su juo, bet kuriuo iš trijų būdų? Visada yra galimybė, kad tam tikras gyvūnas: utėlė, gepardas ar dramblys bus suvokiamas, su juo elgiamasi kaip su naminiu gyvūnėliu, mano mažuoju žvėriuku. (Deleuze, Guattari 1987: 241)

Taigi, kiekvienas gyvūnas gali būti perprastas visais trimis būdais. Žinoma, tai yra suvokimo semiotika, Deleuze'as ir Guattari yra užsibrėžę suprasti visus gyvūnus kaip demoniškus, kaip gaujos, grupės narius, kaip tampančiusius.

GAUJOS PLĖTIMASIS IR IŠSISKIRIANČIO INDIVIDVO VAIDMUO

Remiantis Deleuze'u ir Guattari aptariama, kokie gyvūnų, individų tipai sudaro grupę ir gyvūnų, individų porūšius, tada kitas žingsnis – aiškinamasi, kaip grupė funkcionuoja. Dar vėliau Deleuze'as ir Guattari atskiria kilmę ir ryšius. Pasak filosofų, kilmė yra genealoginė, besišakojanti. Ji yra nulemta protėvio vienovės (Holland 2013: 117). Visgi kaip ryšiai tarp individų paaiškina gaujos, grupės papildymą, apgyvendinimą? Tiesa, žiurkių ir vilkų gaujos gali daugintis ir taip plėsti gaujos narių skaičių. Argi gaujų nariai tarpusavyje nėra kažkaip susiję? Sąjunga ir giminiškumas yra dvi tendencijos, būtinos kiekvienam asambliažui. Tad vėl kyla klausimas, kokiomis sąlygomis galima kalbėti apie tapsmą, t. y. sukūrimą kažko naujo? Atsakymas būtų – tik tuomet, kai sąjungos yra įvairiarūšės. Gaujai, grupei, kuri buvo sudaryta giminiškumo pagrindu, tapsmas būtų neįmanomas. Taigi ryšiai ar sąjungos yra kuriamos plitimo, užkrėtimo keliu. Žmonių, gyvūnų gaujos plinta užsikrėsdamos (Olkowski, Pirovolakis 2019: 24). Vapsvos ir orchidėjos sąjunga būtų toks pavyzdys. Taip pat galime teigti, jog platesniu mastu, tarkim, populiacijos sudaro sąjungą su savo aplinka. Tokie rūšies ryšiai kaip sąjungos tarp augalų ir gyvūnų, gyvūnų ir geografijos yra pamatiniai populiacijų tapsmo procesams. Tik iš tokių sąjungų gali atsirasti toks gyvūnas kaip vilkolakis. Pasakojimuose apie vilkolakius pastebimas heterogeniškas asambliažas, sudarytas iš vilko, žmogaus ir mėnulio, iš jų visų sukuriamas hibridas. Vadinasi, hibridas nekuriamas giminiškumo pagrindu, o gauja gali plėstis užkrėsdama sveikuosius (Deleuze, Guattari 1987: 245).

Deleuze'as bei Guattari apibūdina užkrėtimo ir gaujos principą, tik atkreipia dėmesį į daugialypumą, tikėtina, jog bus ir išsiskiriančių individų, su kuriais sudarius sąjungą irgi tampama gyvūnu (Olkowski, Pirovolakis 2019: 128). Gaujoje turi būti alfa patinas, toks kaip „Tūkstantyje plokštikalnių“ žiurkė Benas, kuriam paklusta Willardas. Deleuze'as ir Guattari tokį individą vadina „anomaliu“ (Deleuze, Guattari 1987: 246).

Dorothea Olkowski ir Eftichis Pirovolakis savo knygoje „Deleuze and Guattari's Philosophy of Freedom, Freedom's Refrains“ (liet. „Deleuze ir Guattari išsivadavimo filosofija, išvaduojantys refrenai“, 2019) pastebėjo:

Deleuze'as ir Guattari tenka sugrįžti prie šios problemos ir jos sprendimo būdo „Tūkstantyje plokštikalnių“, kur jie patobulina „išsiskiriančio“ individo sąvoką (pasiskolinami Bergsono terminą ir atsispirdami nuo jo) pavadindami „anomaliu“ individu, kuris veikia ne kaip individas ar kaip rūšies atstovas, bet kaip kolektyvinio asambliažo balsas, perduodantis grupės pasakojimo pagrindinę mintį aplinkiniams. (Olkowski, Pirovovakis 2019: 131)

Deleuze'as ir Guattari pažymi, kad tarp išsiskiriančio, „anomalaus“ individo ir kitų grupės narių kyla priešprieša. Išsiskiriantis individas yra grupės narys, kuris mezga kontaktus su visuomene, bet jis negali egzistuoti be kitų gaujos narių. Taip pat išsiskiriantis individas keičia visuomenės požiūrį į grupę kaip visumą. Kaip teigia Deleuze'as ir Guattari: „anomalus nėra nei individas, nei porūšis“ (Deleuze, Guattari 1987: 247). Sakydami *individas* jie turi omenyje šeimos augintinį, gyvūną. Šeimos augintinis ir porūšiai atsparūs tapsmui, tik išitraukus trečiajam porūšiui, demoniškajam gyvūnui, tapsmas yra įmanomas, nes šio gyvūno pozicija ribojasi su visuomene ir jo padedama gauja įsitvirtina.

Deleuze'as ir Guattari (grupės) daugialypumą apibrėžia pagal pasirinktas skrydžio linijas, kurios numatomos (Petrus, Wild 2013: 306). Grupė yra apibrėžiama pagal jos užimamas ribas, bet tos ribos neturi būti išplėstos erdviškai, ekstensyviai. Tokiu atveju tai grupę paverstų atskirų subjektų visuma (jie galėtų būti suprasti, priimami kaip naminiai gyvūnai ar porūšiai). Deleuze'as ir Guattari siekia parodyti grupių dinamiką kaip vientisą kūną ir klausia, ką šis kūnas geba padaryti, koku intensyvumu jis veikia, taip nustatomos grupės ribos ir atrandamas taškas, kuriame didinant intensyvumą grupė transformuojasi į kažką naują.

Tapsmas gyvūnu pats savaime yra burtininkystės reiškinys. Galima numanyti, jog šie ryšiai kuria sąjungą su demonu. Jis veikia kaip individas, užimantis pakraščio poziciją grupėje. Užsikrėtus joje tapsmas ir įvyksta. Šis tapsmas implikuoja sąjungą su kita žmonių grupe, gauja (Deleuze, Guattari 1987: 247).

STRATIFIKACIJA IR JUDĖJIMAS LINK INTENSYVAUS IR EKSTENSYVAUS

Deleuze'as ir Guattari apibūdina tapsmą taip: „Sąjunga arba paktas yra tam tikra užkrato ar epidemijos išraiška“ (Deleuze, Guattari 1987: 249). Vėliau apibrėždami polinkį į tapsmą jie vartoja geologijos terminą *stratifikacija*, kuris žymi paviršiaus susisluoksniavimą, tačiau socialiniuose moksluose jis nusako visuomenės susiskaidymą į sluoksnius arba kitaip klases, kastas (Adkins 2015: 147). Tarp stratifikacijos ir tapsmo yra tam tikras ryšys. Pasak filosofų, sluoksnius (*stratum*) visada turi dvi puses: viena krypsta link didesnės stratifikacijos (suisluoksniavimo), kita – link mažesnės, arba kitaip – tapsmo. Deleuze'as ir Guattari paaiškina, kaip veikia

mechanizmas, kuris tai, kas stratifikuota, destratifikuoja (Adkins 2015: 147). Tai nutinka toje sluoksniu vietoje, kuri krypta link destratifikacijos, per užkėtimą ir sudarius sąjungą. Tokiu būdu gauja tampa kažkuo kitu ir prisijungama prie kitos gaujos: tampa gyvūnu, mažuma. Kaip pastebi Žukauskaitė (2011) savo veikale:

Pavyzdžiui, Badiou aptartos vadinamosios paskirybės, – „moterys, homoseksualai, neigalieji, arabai“, – turėtų būti universalizuotos, t. y. transformuotos į homogeniškus proletariato elementus. Deleuze'as ir Guattari, priešingai, domisi paskirybėmis, kurios išryškėja trukmėje ir po tapsmo ar pokyčio metamorfozės gali tapti kitokios prigimties. Pavyzdžiui, kas nors, esantis represuotoje „mažumos“ situacijoje, per molekulinio tapsmo procesą gali sukurti naujos rūšies paskirybę. Tokiu būdu dauguma ne tik pripažįsta skirtumus, bet ir pati dalyvauja tapsmo mažuma kontinuumo procese. Patampama moterimi, neigaliu, homoseksualu, bet kuo / kiekvienu, atsisakoma privilegijuotos pozicijos, atsisakoma daugumos moliarinio buvimo. Kitaip tariant, atrandamas naujas, nenumatytas tapsmas, leidžiantis susikurti naują tapatybę. (Žukauskaitė 2011: 175).

Aptariamasis Deleuze'o ir Guattari knygos skyriuje „1730: Becoming-Intense, Becoming-Animal, Becoming-Imperceptible“ (liet. „1730: Tapsmas intensyviam, tapsmas gyvūnu, tapsmas nepastebimam“, 1987) diskutuojama ir apie kitokio pobūdžio tapsmą. Pirma, siekiama akcentuoti, jog tapsmas gyvūnu yra esminis. Antra, pabrėžiama, kad šis tapsmas kyla iš kontinuumo arba iš vientisos, nepertraukiamos aplinkos, kuri gali būti pavaizduota kaip spektro metafora (Holland 2013: 121). Šviesai einant pro spektrą, kiekviena jos išgauta spalva yra tarsi atskiri tapšmai, iš kurių atsiranda visa vaivorykštės paletė. Spalvos arba tapšmai tarpusavyje siejasi: tapsmas geltonam su tapsmu mėlynam, tapsmas mėlynam su tapsmu žaliai ir t. t. Pasak Deleuze'o ir Guattari, tapšmus galima skirstyti pagal jų poziciją stratifikacijos atžvilgiu. Tapsmas moterimi ir tapsmas vaiku yra arčiausiai stratifikacijos (raudona ir oranžinė), tapsmas gyvūnu – per vidurį (žalia), o tapsmas molekuliniam ir tapsmas nepastebimam, nejuntamam (mėlyna ir violetinė). Trečia, nepaisant to, mes galime atskirti tapsmą moterimi nuo tapsmo nepastebimam, taip pat tapsmą oranžiniu nuo tapsmo mėlynam. Čia, grįžtant prie Deleuze'o ir Guattari terminologijos, reikėtų pažymėti, kad visi tapšmai virsta molekulinium, o priežastis paprasta: tiek moliarinis, tiek molekulinis yra judėjimo ašys, jų link viskas ir juda. Dar galime tai įvardyti pastovumu ir kismu arba ekstensyvumu ir intensyvumu. Tapsmas vyksta per buvimą intensyviam. Judėjimas nuo ekstensyvumo yra judėjimas link didėjančio intensyvumo. Kai kurie mokslininkai, nesutinkantys su Deleuze'o ir Guattari nuostatomis, pabrėžia pirminę tendenciją, kuri atsiranda, kai judama nuo pastovumo link tapsmo moterimi. Jie teigia, kad moterys yra nepastovios būtybės ir pasitikėti jomis nedera (Deleuze, Guattari 1987: 250). Tą patį galima pasakyti apie tapsmą vaikui ar tapsmą gyvūnu. Ar tai tiesiog sustiprina dualizmus, tokius kaip suaugusieji ir vaikai ar žmogus ir gyvūnas? Deleuze'as

ir Guattari atsako, kad tokie dualizmai turi pagrindo ir jais remiantis formuojama visuomenė. Savaime aišku, kad moterų perdėtas kritikavimas, nuvertinimas ir vyrų vaidmens sureikšminimas buvo ir tebėra pastovūs reiškiniai žmonių visuomenėje. Taip pat toks moterų vaidmens menkinimas gajus filosofijoje nuo pat jos ištakų (Dawson 2008: 78). Deleuze'as ir Guattari gali atsakyti, kad vyro ir moters dualizmas yra hierarchinio, despotiško, signifikuojančio režimo sudedamoji dalis, kaip ir moliariniai dualizmai. Pradžia, t. y. pradinis tapsmu, Deleuze'as ir Guattari laiko tapsmą moterimi. Atrodo, jog čia Deleuze'as ir Guattari pasiremia labai gaju moliariniu vyro bei moters dualizmu ir parodo, ko sąvokos neapėpia (Deleuze, Guattari 1987: 250). Jie negali atvirai pasakyti, kas ištrūksta iš „vyro“. Negali būti tapsmo vyru, nes vyras yra despotiškas signifikantas, kuris susistemina kitus lyčių signifikantus. Tačiau pažymėtina, kad Deleuze'as ir Guattari šio intensyvumo nepavadina „moterimi“. „Moteris“ lieka moliarine ekstensyvia sąvoka, nors tai pavaldų „vyrai“ signifikuojančioje sistemoje.

Kai ką gali trikdyti, jog Deleuze'as ir Guattari nenumato logiškos tvarkos, kur transformacijos gali nuvesti. Paprastai, kai buvo vykdomos transformacijos, buvo vadovaujamasi proporcingumo analogija. Tačiau tokios transformacijos buvo arba apgaulingos, iliuzinės arba paliesdavo tik atsitiktinius, neesminius klausimus. Deleuze'o ir Guattari požiūriu analogiškos transformacijos ribos neleidžia vykti bet kokiai realiai transformacijai. Kaip jie teigia: „Teologija yra labai griežta šiuo punktu: nėra vilkolakių, žmonės negali tapti gyvūnais“ (Deleuze, Guattari 1987: 252). Mes negalime numatyti, kur link tapsmas nuves. Niekas negali numatyti vapšvos tapsmo orchidėja. Anot Deleuze'o ir Guattari, vienintelis galimas sprendimas yra eksperimentuoti.

Sudarykite rizomą. Bet jūs nežinote, iš ko galite sudaryti šakniastiebę (rizomą), jūs nežinote, kuris požeminis stiebas iš tikrųjų prisidės prie rizomos kūrimo arba įeis į tapsmo procesą. Taigi, eksperimentuokite. (Deleuze, Guattari 1987: 254)

Apibendrinant pirmą straipsnio dalį paminėtina, kad visuomenė bent jau iš dalies gali būti tiek moliariška, tiek molekulinė. Visuomenėje egzistuoja mažumos, kurios gali rinktis, ar stengtis imituoti daugumą, ar tapti autentiška, savo poreikius realizuojančia mažuma. Pasak Deleuze'o ir Guattari, tapsmas mažuma yra įmanomas tik gaujoje, grupėje. Tapsmas mažuma pirmiausia vyksta per tapsmą gyvūnu. Deleuze'as ir Guattari išskiria tris gyvūnų tipus: individualizuotą gyvūną, gyvūną, pasižymintį tam tikromis savybėmis, ir demonišką gyvūną. Individualizuotas gyvūnas patenka į moliariškų santykių apibrėžimą. Tai gali būti mažumos, kurios priklauso nuo valdžios malonės, iš kurių tikimasi tam tikro nuspėjamo elgesio. Kitas tipas – tai gyvūnas, pasižymintis savybėmis, būdingomis mitinių pasakojimų veikėjams, kurie išsiskiria neįtikėtina drąsa, nepaprasta jėga ar žmogaus

protą lenkiančia išmintimi. Trečiasis tipas – demoniškas gyvūnas, galintis tapti gaujos, grupės nariu, tai apie jį sekamos pasakos, išgalvotos istorijos su vilkolakiais, vampyrais ar žiurkėmis. Jie formuoja daugialypumus, kuria savo asambliažus. Pažymėtina, kad kiekvienas gyvūnas gali būti suprantas bet kuriuo iš trijų būdų. Deleuze'ui ir Guattari siekia išsiaiškinti, kaip funkcionuoja grupė, koks jos santykis su visuomene. Jie nusakė, kad demoniškieji gyvūnai užima vietą gaujoje, grupėje, bet pastebi, kad yra dar vienas gyvūnų tipas, kuris nepateko buvusius apibrėžimas, – tai „anomalus“ individas. Būtent per šiuos grupės narius vyksta gaujos, grupės atsiskleidimas visuomenei, užmezgami kontaktai. Taigi tapsmas mažuma vyksta per sąjungos sudarymą, užkrečiant. Deleuze'as ir Guattari, pasitelkę stratifikacijos sąvoką, siekia nusakyti, kad grupė turi du pasirinkimus: arba link didesnio moliariškumo, t. y. tolesnio visuomenės susisluoksniavimo, polinkio į klases, kastas, arba link mažėjančios stratifikacijos, kitaip tapsmo. Mažėjanti stratifikacija pirmiausia vyksta dėl didėjančio intensyvumo, kismo, kitu atveju – link ekstensyvumo, dėl ko grupė ir toliau lieka moliariška savo esme.

TAPSMAS MAŽUMA IR SAVO RIBOTUMO ATRADIMAS PER SOCIALINĮ-POLITINĮ DALYVAVIMĄ

Toliau straipsnyje bus siekiama aptarti tokias socialines specialiųjų poreikių turinčių asmenų integracijos, įgalinimo praktikas kaip socialinis-politinis neįgaliųjų dalyvavimas ir jų ribojimas „sveiko proto“ nuostatomis. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog asmens aktyvumas bei atvira visuomenė sudaro socialinio dalyvavimo pagrindą. Taip pat etikos ir būties problemos tiesiogiai sietinos su tema, nagrinėjančia neįgalumą. Aptariamos ir kitos ne mažiau svarbios socialinės integracijos praktikos, susijusios su tapsmo mažuma konceptu. Taip pat lyginamos neįgaliųjų socialinio dalyvavimo, atviros bendruomenės idėjos su tapsmo mažuma, savo ribotumo suvokimo nuostatomis. Atskleidžiama, kaip aktyvios negalios konceptas padeda suvokti tapsmo mažumą principą. Pabaigoje aptariama, kaip šios socialinės praktikos pri-taikomos pandemijos akivaizdoje.

SOCIALINIS-POLITINIS NEĮGALIŲJŲ DALYVAVIMAS

Socialinis-politinis neįgaliųjų asmenų dalyvavimas tiek individualiai, tiek grupėmis visuomeninės politikos sferose priklauso nuo to, kokią negalią turi asmuo. Į socialinio-politinio dalyvavimo sferas geriausiai ir sparčiausiai gali integruotis judėjimo negalią turintys asmenys.

Tam, kad bet kokio pobūdžio ribotų galimybių grupei būtų užtikrintas socialinis-politinis dalyvavimas, jų bendruomenės turi atstovauti savo grupės individų pasaulėjautai, pasaulėžiūrai ir atliepti jų socialinius bei kultūrinius interesus. Šiam tikslui pasiekti reikia, jog visuomenė pasižymėtų nuostatomis, kuriomis vadovaujantis būtų teigiamai žvelgiama į specialiųjų poreikių turinčių individų bendruomeniškumą. Taip pat labai daug priklauso nuo pačio neįgaliojo asmens pasiryžimo aktyviai įsiliesti į bendruomeninį gyvenimą, jo moralumo, etiškumo bei kūrybiškumo (Ruškus, Mažeikis 2007: 97).

Grįžtant prie straipsnio pradžioje aptartų Deleuze'o ir Guattari sąvokų, socialinį-politinį dalyvavimą iš dalies galėtų atitikti daugialypumas, kuris suformuojamas tampant mažuma, šiuo atveju atrandant savo ribotumus. Galima numanyti, kad įtraukiant tokius asmenis į visuomenę bus „kuriami ta mašina“, kuri gebės prisijungti prie kitos mašinos, t. y. mažumos sudarys daugialypumus. Tačiau kad tai įvyktų, reikia sąlygų, kurios leistų kurtis ryšiams tarp neįgalių asmenų, kitokių mažumų. Tai leistų neįgaliam asmeniui pasikeisti, atskleisti naująjį, tikrąjį savo „aš“. Velingtone vyko konferencija „Power and Place“ (liet. „Galia ir vieta“), kur Anna Hickey-Moody ir Denise Wood skaitė pranešimą „Imagining Otherwise: Deleuze, Disability & Second Life“ (liet. „Įsivaizduojant kitaip: Deleuze'as ir neįgalumas bei antrasis gyvenimas“ Hickey-Moody, Wood 2008):

Deleuze'o manymu, negali būti „suverenių“ individų, kurie veikia, nesąveikaudami su kitais; yra tik kūnai, dariniai, kurie yra sukuriama tam tikro konteksto fone, kuriant ryšius su likusiu pasauliu. Deleuze'ui etika reiškia maksimalų galimybių išnaudojimą, sukūrimą tam, jog visi kūnai galėtų paveikti kitus ir būti paveikiami. Tam, kad būtų sukurta kažkas nauja, privalu pripažinti skirtumus. Užuoat apsiribojus tuo, kas jau yra žinoma, sukurta, etika taip pat apima galimybių atvėrimą, atskleidžiant kažką nepatirtą, nepažintą. (Hickey-Moody, Wood 2008: 8)

Tačiau grįžtant prie asmenų, turinčių specialiųjų poreikių, socialinio-politinio dalyvavimo, pažymėtina, jog jie dažnai susiduria su ribojimais, kylančiais dėl susiformavusių etikos arba moralės teorijų, kurios visiems nariams primeta abstrakčius, dažniausiai gana susvetimėjusius elgesio modelius. Kitaip sakant, tai „sveiko proto“ (angl. *common sense*) nuostatos, kurios neretai yra represyvos neįgaliųjų ar kitokių mažumų atžvilgiu. Tokios „sveiko proto“ nuostatos gyvuoja ir jų yra laikomasi tiek dėl prastos socialinės, tiek dėl ekonominės padėties (Ruškus, Mažeikis 2007: 98).

Tokios „sveiko proto“ nuostatos, kurios pasižymi represyvumu tiek ribotas galimybes turinčių asmenų, tiek kitokių mažumų atžvilgiu, sutaptų su jau nagrinėta Deleuze'o ir Guattari sąvoka – moliariškumu. Tiek visuomenės moliariškumas, tiek „sveiko proto“ nuostatos apriboja individo veikimo galimybes, atsiranda ribos, kurių nederą peržengti neįgaliam individui. Šios ribos – tai ir būtų toji visuomenės gerovę užtikrinanti nematoma struktūra, kuri yra represyvi mažumų atžvilgiu.

Specialiųjų poreikių turintys asmenys nėra linkę laužyti šių „sveiko proto“ nuostatų, kaip ir nėra linkę protestuoti ar kitaip išreikšti savo nepasitenkinimą esama padėtimi. Apie tai savo straipsnyje „Kodėl Lietuvos neįgalieji neprotestuoja?“ rašo Simona Aginskaitė:

Priežasčių protestuoti žmonės su negalia Lietuvoje turi daugiau nei kiti, juolab kad bandymai problemas spręsti tariantis su politikais nepasiteisina. Žmonių su negalia organizacijos į sprendimų priėmimo procesą įtrauktos tik neseniai, tačiau dažnai tai tėra formalus procesas, kurio metu svarbu „išklausti“, bet nebūtina išgirsti ar kažką keisti. (Aginskaitė 2019)

Kad būtų užtikrintas neįgaliųjų asmenų aktyvesnis įsitraukimas į socialinį-politinį gyvenimą, privalu kelti kitokius reikalavimus, kurie būtų nukreipti prieš „sveiko proto“ nuostatas. Tačiau to nebus įmanoma padaryti, jeigu nebus kalbama apie alternatyvias pasaulėjautas bei žinojimo būdus. Visgi tokios „sveikos proto“ nuostatos struktūruoja kasdienybę, užtikrina tam tikrą visuomenės gyvenimo ritmą, įprastinius žmonių tarpusavio santykius, moralinius sprendimus ir palaiko visuomeninę tvarką. Gali atrodyti, jog tai yra tiesa. Bet fenomenologas Haroldas Garfinkelis atskleidžia, kad tokie susitarimai šiandien tėra tapę savotiškais rudimentiniais reliktais, kurių nauda galima būtų stipriai abejoti (Garfinkel 2005: 121). Tai apima tiek tarpusavio išipareigojimus, tiek tarpasmeninius santykius, kurie yra naudingi tik tam tikrais atvejais, o kitomis aplinkybėmis jie gali virsti represyviais bei žalingais. Savo ruožtu asmenys, kurie neabejodami laikosi šių įprastinių nuostatų, susitarimų Garfinkelis vadina „sveiko proto marionetėmis“. Taip pat pastebima, jog šiuolaikiniai mokslai (sociologija, psichologija, medicina ir kt.) prisideda konstruojant tokius „sveiko proto“ elgesio modelius. Vėlgį, kalbant Deleuze'o ir Guattari sąvokomis, šios „sveiko proto marionetės“ gali atitikti asmenis, kurie neperžengia ribų, užtikrinančių moliarinį stabilumą. Todėl tokių „sveiko proto“ arba moliarinių paradigmų kvestionavimas yra viena svarbiausių fenomenologijos, etnometodologijos užduočių, kurios įgalintų proveržio paradigmą (Garfinkel 2005: 123).

Šiuolaikinė kultūra yra linkusi formuoti ir įteisinti diskursus, kurie ne tik konstruoja savo subjektus, bet ir įtvirtina dirbtinius „sveiko proto marionetės“ elgesio modelius. Gyvi, išsiskiriantys individai traktuojami tarsi nukrypimai nuo šio represyvaus modelio. Savo ruožtu mokslo formuojami elgesio modeliai ir brėžiamos ribos, kurių „sveiko proto marionetės“ laikosi, ne visada aprėpia asmens raidą, jo saviraišką, ypač jeigu asmuo yra kurios nors mažumos atstovas. Kaip kad Deleuze'o ir Guattari moliarinės visuomenės struktūros apriboja individo galimybes. Kūniškuoju sąmoningumu gali būti paaiškinta skirtis, už kurios neįmanoma ištrūkti esant „sveiko proto marionete“. Šie kūniškieji elgesio modeliai ne tik atitinka numatytus elgesio modelius, bet ir riboja asmens saviraišką. Norint formuoti ir ginti neįgaliųjų

asmenų socialinį-politinį aktyvumą, itin svarbu praplėsti arba išsilaisvinti iš „normalumo“ ribų ir kurti kitokią pasaulėžiūrą, burtis į panašaus suvokimo žmonių bendruomenes (Ruškus 2002: 43). Remiantis Deleuze'o ir Guattari tapsmo teorija, galima išvelgti paraleles tarp socialinio-politinio žmonių, turinčių specialiųjų poreikių, aktyvumo ir tapsmo mažuma, arba savo ribotumo pripažinimo. Tiek moliariškumas, kuris yra priešingas tapsmui mažuma, tiek „sveiko proto marionetės“ riboja asmens kūrybiškumą, jo saviraišką. Kaip ir tapsmas mažuma įmanomas tik grupėje, gaujoje, tam tikroje bendruomenėje, taip ir išeiti už „sveiko proto“ ribų įmanoma buriantis į grupes, bendruomenes.

SOCIALINIS DALYVAVIMAS: ASMENS UNIKALUMAS IR ATVIRA BENDRUOMENĖ

Specialiųjų poreikių turinčių asmenų socialinis dalyvavimas buvo aptartas prancūzų sociologo Serge'o Ebersold'o. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog asmens aktyvumas bei atvira visuomenė yra pagrindinės sėkmingo socialinio dalyvavimo sąlygos (Ebersold 2019: 6). Tačiau be asmens aktyvumo ir bendruomenės atvirumo dar ne mažiau svarbu tai, kad neįgalūs asmenys galėtų patys priimti sprendimus, gyventų kiek įmanoma savarankiškai, taip pat dalyvautų vietos bendruomenės, tam tikrų organizacijų, asociacijų veikloje. Visuomenė laikytina kooperuotų grupių ir klasterių, susivienijimų sistema, kurioje numatoma, kad kiekvienam visuomenės nariui, nepaisant jo psichinių ar fizinių trūkumų, būtų užtikrinamos tokios pačios galimybės bei sąlygos dalyvauti kolektyviniame gyvenime.

Pažymėtina, kad socialinio dalyvavimo idėja nesiekia adaptuoti ar reabilituoti neįgaliuosius. Tam, kad ribotų galimybių asmuo savo jėgomis ir valia siektų aktyviau įsitraukti į savo bendruomenės gyvenimą, privalu sumažinti arba iš viso pašalinti trukdžius, apsunkinančius neįgaliojo dalyvavimą visuomeninėje veikloje. Taip pat svarbu atrasti savyje vidinių resursų ir siekti užsibrėžto tikslo. Pirmiausia pats projektas turi motyvuoti neįgalųjį asmenį, jo šeimą, specialistus tam, kad jis būtų skatinamas siekti socialinio dalyvavimo ir edukacinių tikslų. Tuomet neįgalumo tipas ar laipsnis, pagalbos būtinybė yra antraeiliai. Kad individualus planas būtų pasiektas, pagalba turi būti teikiama tiek per asmeninius, tiek per institucinius ryšius. Būtent asmeniniai ryšiai sudaro prielaidas, kad turintys specialiųjų poreikių asmenys bus įtraukti į visuomenės gyvenimą ir išvengs marginalizacijos bei diskriminacijos (Ebersold, Evans, Florian, McLaughlin 2008: 40).

Neįgaliuosius institucionalizavus būtų priešingas efektas. Pavyzdžiui, sovietmečiu institucinė sistema Lietuvoje buvo vienintelė išeitis ribotų galimybių asmenims. Gimus neįgaliam vaikui tėvai galėjo rinktis – auginti vaiką šeimoje ar apgyvendinti

jį institucijoje. Pasirinkus pastarąjį variantą, individo socialinis aktyvumas dėl vienkokių ar kitokių priežasčių buvo apribojamas, jis buvo atskiriamas nuo socialinės aplinkos ir infantilizuojamas. Dėl to neįgalus asmuo prarasdavo galimybę vystytis, buvo ribojama jo atsakomybė bei pateisinamas ekonominis nesavarankiškumas (Ebersold, Evans, Florian, McLaughlin 2008: 44). Neįgaliųjų institucionalizavimą galima palyginti su Deleuze'o ir Guattari individualizuoto gyvūno apibūdinimu. Specialiųjų poreikių turintis asmuo bus priklausomas nuo kitų šeimos narių, o plačiąja prasme – nuo visuomenės. Visą gyvenimą jis neišsivaduos iš tėvų ir vaikų santykių apibrėžimo, neįgis savarankiškumo. Bet ir neįgalių vaikų tėvai, užuot ugdydami jų savarankiškumą, gali neįstengti peržengti moliariškų visuomenės normų. Kaip teigia Danas Goodley'us straipsnyje „Becoming rhizomatic parents: Deleuze, Guattari and disabled babies“ (liet. „Rizominių tėvų tapimas: Deleuze'as, Guattari ir neįgalūs vaikai“, 2007):

Šioje vietoje slypi jaudinančios galimybės rizoms / tėvams. Jie išsisuka, ištrūksta iš moliarinių, segmentuojančių normų. Kai tenka susidurti su sveikatos priežiūros ir socialinės rūpybos specialistais, kurie suvokia vaiko negalią ir tėvų ugdymo svarbą ne pagal individualų atvejį, o pagal tam tikrus vadovėlinius modelius. Visgi čia ir slypi kliūtys, savo ruožtu rizomos gali būti užkardytos. Taip pat stratifikacija yra neišvengiama, tėvai susiduria su organizacijomis, kurios siekia restratifikuoti viską, vėl iš naujo priimti pasiūlymus, kuriuos vykdyti yra privalu. Nepaisant to, jie sugeba išlikti rizomiški, o ne iš naujo būti restratifikuojami. Tam, jog tą įvykdytų, reikia kvestionuoti profesionalias organizacijas ir ieškoti būdų, kaip kalbėtis apie savo vaikų reikmes, kas savaime destabilizuoja dominuojančias reikšmes. (Goodley 2007: 147)

Bet kad taip neatsitiktų, vienintelė išeitis – siekti individo savarankiškumo, taip pat siekti, kad jis palaikytų ryšį su normalia, atvira aplinka. Konkrečių dalyvavimo būdų nėra, tai gali būti tiek socialiniai, tiek profesiniai, tiek kultūriniai ir t. t. Pažymėtina, kad normalus socialinis gyvenimas neįmanomas gyvenant institucijoje, netgi, atvirkščiai, tai gali prisidėti prie naujų negalių formavimosi: socialinių įgūdžių mažėjimo, įvairių patologijų atsiradimo ir pan. Tad normaliam gyvenimui užtikrinti yra svarbu kurti santykius, dalyvauti socialiniuose-visuomeniniuose procesuose (Ebersold, Evans, Florian, McLaughlin 2008: 51).

ŽMOGAUS BŪTIS IR NEĮGALUMO ETIKA

Etika ir būties problema yra tiesiogiai susietos su tema, nagrinėjančia neįgalumą. Būties aspektas atskleidžia, kaip specialiųjų poreikių turintis asmuo gali save išreikšti visuomenėje, kaip nustatyti ribą, nepažeidžiančią konvencinių normų ir leidžiančią visiškai save realizuoti. Etikos aspektas siejamas su asmens saviraiška,

kuri atitiktų visuomenės normas, susijusias su orumu, garbingumu, kilnumu, šlovingumu bei kitomis vertybėmis, ir ar tai išpildo asmens individuacijos galimybės (Ruškus, Mažeikis 2007: 247). Kiekvieno asmens individuacijos galimybės yra skirtingos, ypač kalbant apie neigalius asmenis. Dažnai pabrėžiamas konvencinių normų neatitikimas, kuris gerokai apriboja negalią turinčių asmenų tiek meninę individuaciją, tiek politinę saviraišką (McLean, Williamson 2007: 40).

Žmogaus būtis tiesiogiai siejasi su žmogaus garbingumu, orumu. Nesvarbu, kokia garbingiausia būtis esti, ji vis tiek nuolat yra susijusi su tam tikromis prasmėmis, rūpesčiais, taip pat ir tam tikromis organizacijomis bei istoriniais įvykiais. Juk turinčiajam sunkią fizinę, protinę ar kitokią negalią reikia turėti valios gyventi, gebėti garbingai būti. Dėl šios priežasties ribotų galimybių asmenų saviraiška, raišdos proveržis sietinas su garbingumu būti (Ruškus, Mažeikis 2007: 255).

Toliau svarbu aptarti žinomiausius garbingo neigaliųjų atstovavimo pavyzdžius Lietuvoje, kurie motyvuotų ir kitus neigaliuosius.

Tomas Viluckas ir jo du broliai yra neigalūs, nes serga raumenų atrofija. Viluckas juda elektriniu neigaliojo vežimėliu, visiškai sutrikusi ne tik jo kojų, bet ir rankų funkcija. Nepaisant to, jis yra matomas visuomenėje, užsiima intelektualine veikla. Formaliai Viluckas turi penkių klasių išsilavinimą, nes tuo metu Sovietų Sąjungoje buvo pripažintas esąs nemokytinas, tačiau tėvai jį kartu su broliais mokė neformaliai, kartais ateidavo į namus mokytojai. Dabar Viluckas yra apžvalgininkas, publicistas, rašytojas. Jis savarankiškai išmoko lotynų, rusų, prancūzų bei anglų kalbas, taip pat mokėsi filosofijos, teologijos bei psichologijos. Šiandien Viluckas kviečiamas skaityti paskaitas visuomeniniams bei teologiniams klausimais. Dienraštyje „Lietuvos rytas“ (2018) skelbiamas jo interviu, atskleidžiantis buvusį požiūrį į neigaliuosius:

Jo atmintin įsirežė vieno labai aukšto veikėjo per komunistų partijos susirinkimą pasakyta frazė: „Sovietų Sąjungoje neigaliųjų nėra“, ir sarkastiška tėvų reakcija į ją. Tokia tuo metu buvo visuomenė. (Babinskienė 2018)

Kitas pavyzdys – Lietuvos neigaliųjų forumo ir Ramunės Šidlauskaitės bei Edmundo Buklio byla, laimėta prieš Vyriausiąją rinkimų komisiją ir Vilniaus miesto bei Vilniaus rajono savivaldybes, dėl rinkimų neprieinamumo (Kaikarytė 2019). Lietuvos žmonių su negalia sąjungos projektų koordinatore Šidlauskaitė, Buklys ir Lietuvos neigaliųjų forumo atstovai, susibūrę drauge su tokiais pat kaip jie, judėjimo negalią turinčiais žmonėmis, pasiekė pergalę teisme ir pastūmėjo savivaldybes bei kitas valdžios įstaigas pritaikyti pastatus, kuriuose vyksta rinkimai, judėjimo negalią turintiems žmonėms.

Šidlauskaitė ir Buklys kartu su Lietuvos neigaliųjų forumu veikė principingai, pilietiškai, garbingai, bet jautė, kad jų žmogaus teisės yra pažeidžiamos. Šiuo atveju

pilietinė atsakomybė bei narsa kautis už save ir savo draugus bei tokių vertybių ugdymas yra svarbiausia ribotų galimybių asmens raidos perspektyva. Grįžtant prie anksčiau išdėstytų Deleuze'o ir Guattari sąvokų bei procesų, pažymėtina, jog tam, kad individo tapsmas įvyktų, jis turi burtis su kitais panašaus likimo individais. Tik gaujoje, kaip pasakytų Deleuze'as ir Guattari, gali vykti tapsmas. Tai galėtų būti kokia nors asociacija, organizacija ar sambūris, vienijantis bendraminčius. Tačiau kad įvyktų tapsmas, grupėje turi būti išsiskiriančių individų. Aukščiau paminėtas Viluckas, Šidlauskaitė ir kiti neįgalieji gali būti išsiskiriančiais individais, kurių dėka tapsmas tampa įmanomas. Žinoma, ir kiti grupės nariai yra labai svarbūs, bet būtent išsiskiriančio individo dėka grupė atsiveria visuomenei, tampa matoma. Per juos vyksta užkrėtimas, plitimas, taip į grupę ateina naujų narių.

Tačiau vieno individo pastangų gali ir nepakakti. Sėkmingai kovai už žmogaus teises bei pilietinį orumą privalu burtis ir kooperuotis. Iš to matyti, kad reikia ir atvirumo, ir viešumo.

NEĮGALIŲJŲ STRATIFIKACIJA IR POTENCIALO MAKSIMIZAVIMAS

Socialinės integracijos tradicija nepakankamai aktualizuoja specialiųjų poreikių turinčių asmenų individualias ir socialines galimybes. Klinikinės tradicijos kritika, stereotipų bei elgesio modelių analizė parodo visuomenę kaip bene svarbiausią socialinio neįgalųjų dalyvavimo problemą, tačiau mažai atskleidžia neįgalųjų asmenų patirtis. Toks požiūris gali dar labiau sustiprinti asmenų, turinčių ribotas galimybes, viktimizaciją, priklausomybę nuo kitų, savęs ir kitų gailėjimąsi, neįsivertiškumą. Tai galima įvardyti disfunkciniu socialinių aukų tapatumo palaikymu (Ruškus, Mažeikis 2007: 252).

Tokių socialinių aukų tapatumo palaikymą galima sugretinti su visuomenės stratifikacija. Pasak Deleuze'o ir Guattari, individas iki tapimo patiria ryškiausią stratifikaciją, atskirtį. Tokiu atveju neįgalieji lieka tam tikrame visuomenės sluoksnyje, klasėje, kurioje jie iš tikrųjų yra atskirti nuo visuomenės. Užimant pasyviojo poziciją, laimėti yra sunku. Patikėję neigiamais apibūdinimais individai yra grąžinami į pradinę atstumtųjų padėtį. Taigi, kurią vietą visuomenėje užima ribotų galimybių asmuo? Apie tai Ruškus monografijoje „Negalės fenomenas“ rašo:

Nustatyta, kad skirtingos žmonių negalės sukelia skirtingus socialinius vaizdinius: 1. Fizinė žmonių negalė formuoja pakankamai palankų vaizdinį, nes remiasi troškimo išgyventi jausmu. 2. Intelektų sutrikimo socialinis vaizdiny nėra aiškus. Intelektų sutrikimas formuoja „mongoliškojo“ veido, elgesio sutrikimo, segregacijos, santykių, problemiško, emocinius vaizdinius. 3. Socialinė dezaptacija formuoja neigiamus

vaizdinius, nes ji atrodo be išeities. Ši negalės rūšis žmonėms sudaro sutrikimo, pykčio ir destruktijos vaizdinius. (Ruškus 2002: 28)

Daroma išvada, jog skirtingos negalios kelia skirtingas žmonių elgesio reakcijas. Remiantis Deleuze'u ir Guattari, labiausiai stratifikuotu sutrikimu laikytinas intelekto sutrikimas. Tuo tarpu neįgalusis, turintis fizinę negalią, daug rečiau atsiduria visuomenės paribyje, nors jis patenka į rizikos grupę, kurioje integracija nebus įgyvendinta. Neįgalieji kaip socialinė grupė yra gan arti visuomenės paribio (Tremain 2005: 60). Norint mažinti ar visai eliminuoti (idealiu atveju) specialiųjų poreikių turinčių asmenų stratifikaciją, gali padėti savo ribotumo atradimas, šitai vestų į tapsmą mažuma. Tiek neįgaliųjų, tiek kitų mažumų integracijai, inkliuzijai gali pagelbėti tam tikros socialinės grupės tapšmas. Ruškus rašo:

Socialinė integracija, dar kitaip vadinama inkliuzija, apima „įtraukimą ar dalyvavimą“ (angl. *involvement*), taip pat apima įgalinimą (angl. *empowering*), suprantamą kaip „buvimas kartu“. Iš esmės inkliuzija apima patį socialinės integracijos principą, sukuria vienodas sąlygas visiems dalyvauti bet kokioje veikloje. Inkliuzijos idėja išreiškia naują principą, kurio esmę atspindi tokia jau Lietuvoje žinoma terminija: mokymasis bendradarbiaujant, kritinis mąstymas, partnerystė ir pan. Suprantama, neįgaliųjų vaikų integracija į sveikųjų klases bei mokyklas tėra tik nežymi dalelė bendroje neįgaliųjų integracijoje į visuomenę. (Ruškus 2002: 114)

Inkliuzija apima buvimą drauge ir pagarbos skirtybėms filosofiją. Nuo susiformavusių socialinių nuostatų priklauso, ar socialinė integracija bus sėkminga. Inkliuzijos šalininkai tvirtina, jog neigiamos socialinės nuostatos bei vaizdiniai dažniausiai yra perimami, išmokstami, įgyjami individualios patirties metu. Inkliuzija gali būti naudinga ir sveikiems asmenims, o ne tik asmenims, turintiems specialiųjų poreikių. Ypač neįgaliesiems vaikams būtų naudinga mokytis ir socializuotis drauge su sveikaisiais (Shakespeare 2006: 80). Taip pat tikėtina, jog sveiki vaikai, augę ir mokęsi kartu su neįgaliais vaikais, padedami pedagogų, suformuos palankius negalios vaizdinius, gebės bendrauti su ribotų galimybių asmenimis be išankstinių neigiamų nuostatų. Remiantis Deleuze'o ir Guattari tapsmo mažuma koncepcija, tapšmas mažuma, arba savo ribotumo pripažinimas, jau bus prasidėjęs integruotoje mokykloje. Tikėtina, kad sveiki vaikai bent iš dalies turės daugiau teigiamų nuostatų neįgaliųjų atžvilgiu. Specialiųjų poreikių turintį asmenį matys kaip lygiavertį partnerį, visuomenės narį, o ne vien kaip gailesčio vertą subjektą (Jacobs 2002: 60).

Ieškant alternatyvų tam, kad neįgalieji galėtų dalyvauti visuomenės gyvenime, reikėtų įvesti potencialaus maksimizavimo sąvoką. Tačiau maksimizavimo nereikėtų painioti su negalios įveikimu ar bandymu būti normaliam. Reikia pripažinti, kad pastangos būti normaliam tėra tik nevykęs normatyvinio sveikojo imitavimas. Visuotinių standartų siekis atitiktų klinikinį ligos ar išgyjimo arba normatyvinį socialinės adaptacijos modelį (Jacobs 2002: 60). Asmuo, turintis ribotas galimybes,

gali būti linkęs gintis, pasiteisinti, viktimizuoti save. Norint tai išgyvendinti, reikėtų pabandyti neigiamo stereotipo stiprumą, kartu plėtojant didesnę savarankiškumą.

Visgi reikėtų pripažinti, jog kvestionuoti normalumą gali būti itin sunku. Negalią patiriantysis įgyja galimybę kurti savo tapatumą ir plėtoti orumą, jam tenka būti aktyviam bei performuluoti savo įprastinę būtį (Jacobs 2002: 69). Naujai būčiai atverti arba potencialiai maksimizuoti būtina sąlyga yra rizika, kuri gali lemti sprendimo priėmimą, klūčių įveikimą ir iš to plaukiančius pokyčius.

Negalios studijų sferoje potencialaus maksimizavimo koncepcija nagrinėjama kartu su individo gyvenimo istorijos samprata. Joje numanoma individualios žmogaus biografijos bei unikalių gyvenimo patirčių aktualizavimas (Giddens 2000: 78). Britų sociologas Anthony'is Giddens'as nurodo, kad interpretacinė savo paties istorija yra asmens tapatumo moderniam socialiniame gyvenime šerdis. Specialiųjų poreikių turinčio asmens tapatumo klausimas čia yra esminis. Jis teigia, kad socialinis neigalumo modelis neigiamą tapatumą vertina kaip nelygiaverčių socialinių modelių rezultatą, dėl šios priežasties dėmesys sutelkiamas į visuomenės kaitos galimybes, į neigaliųjų įgalinimą, taip leidžiama pamatyti asmens tapatumą, numatomi gyvenimo konfliktai, sprendiniai (Giddens 2000: 83).

Asmens tapatumas, o kartu ir individuacija prasideda tada, kai individas traktuojamas kaip subjektas, gebantis kurti individualų santykį su aplinka. Individuacija galima vadinti individo savarankiškumą, leisti pačiam individui spręsti ir pasirinkti, kitaip tariant, individui suteikiama vis daugiau vietos visuomenėje. Tuo labiau kad šiandienai visuomenei būdinga individualistinė pasaulėžiūra. Akivaizdu, jog teigiamo specialiųjų poreikių turinčių asmenų tapatumo plėtojimas šiandien yra prioritetas mąstant, kokia linkme turi būti kreipiama viešoji politika, kultūrinė saviraiška, akademinės paieškos ir praktinės veiklos. Įsiklausymas į pačius neigaliuosius, jų patirtys ir suvokimai, atvirumas ir pagarba specialiųjų poreikių turinčių asmenų galimybėms ir iniciatyvoms yra socialinio dalyvavimo pagrindas.

TAPSMO MAŽUMA BEI INTEGRACIJOS PRAKTIKOS PANDEMIJOS AKIVAIZDOJE

2020 metų pradžioje netikėtai užklupusi koronaviruso pandemija tarsi sustabdė visą beprotiškai lėkusį pasaulį. Vartojimas gerokai sumenko, verslai stojo, netgi oro užterštumas gerokai sumažėjo didžiuosiuose pasaulio megapoliuose. Atrodo, kad nėra žemės kampelio, kur šis virusas ir po to daugelyje šalių sekęs karantinas nebūtų padaręs įtakos ekonomikai, piliečių judėjimui, kasdieniams žmonių įpročiams.

Tačiau dauguma paminėtų sociologinių neįgaliųjų integracijos modelių, praktikų veikimo būdų buvo kuriami, vystomi, aprašomi arba pritaikomi palyginti ramiais laikais. Anksčiau straipsnyje aptartos sąvokos: socialinis-politinis neįgaliųjų dalyvavimas, asmens aktyvumas ir atvira bendruomenė, potencialo maksimizavimas ir kt. – atrodo, kad turi būti pritaikytos kitokiu pajėgumu ir kardinaliai pasikeitusiomis sąlygomis. Jeigu dar prieš pandemiją neįgaliesiems grėsė atskirtis, nes aprašyti veikimo, integracijos modeliai gali nesuveikti, karantino sąlygomis kyla klausimas, ar apskritai galima kalbėti apie šių integracijos praktikų pritaikymą.

Kaip vieną iš sunkiai pritaikomų pavyzdžių galima pateikti vyraujančias „sveiko proto“ nuostatas. „Sveikas protas“ tarsi suponuoja, kad neįgalieji, t. y. rizikos grupės asmenys, kuriems nerekomenduojama eiti iš namų be reikalo, turėtų vengti bet kokių fizinių kontaktų su kitais žmonėmis. Šios „ribos“ negali būti peržengtos, kad nebūtų rizikuojama savo asmenine sveikata, taip atsiranda dar didesnė atskirtis. Kita sociologinė praktika, kuri gerokai keičiasi per pandemiją, – tai asmens aktyvumo ir atviros bendruomenės nuostatos. Jos teigia, kad neįgalus asmuo turi pats priimti jam svarbius sprendimus, imtis atsakomybės ir gyventi kiek įmanoma savarankiškesnį gyvenimą. Bet nuolat girdime, kaip įvairios medijos priemonės skelbia, ko reikėtų nedaryti, kaip save riboti. Taip neįgalus asmuo padaromas dar labiau neįgaliau, priklausomu, negalinčiu priimti sprendimų be valdžios patarimų ar netgi bauginimų. Kai kuriose Europos šalyse netgi įstatymais draudžiama rizikos grupės asmenims nutolti daugiau nei per 200 metrų nuo savo namų. Savaimė suprantama, kad tai daroma dėl pačių rizikos grupės asmenų sveikatos, bet kartu šios represinės priemonės kelia lėtinėmis ligomis sergančių asmenų, senjorų nepasitenkinimą, netgi susierzinimą, nes jie traktuojami kaip nesavarankiški visuomenės nariai.

Dar paminėtinas potencialaus maksimizavimo konceptas, tiesiogiai sietinas su asmens rizika. Karantino sąlygomis bet kokia rizika, atrodo, perteklinė ir didina pavojų, ar tai būtų gyvas bendravimas su aplinkiniais, ar veikla įvairiose organizacijose, tad lieka tik virtualus bendravimas. Bet karantinui įsibėgėjus sąvoka *socialinė distancija* buvo pakeista į politkorektiškesnę – fizinę distanciją. Dėl to į virtualią erdvę persikėlė tikrai ne visos aktyvaus neįgaliojo veiklos, tačiau kai kurios jų neišvengiamai nutrūko. Tuo labiau vyresnio amžiaus neįgalieji ar senjorai greičiausiai taip ir nepasinaudojo šia galimybe. Tad akivaizdu, kad per karantiną neišspręstos opios problemos dar labiau paaštrėjo. Neįgalieji kaip bendruomenė tapo dar pažeidžiamesnė: nebeliko jokių susibūrimų, dienos centrų veikla buvo sustabdyta. Galimas daiktas, kad dirbantis neįgalusis tęs darbą iš namų, bet uždarytas tarp keturių sienų iki tol buvęs ypač pažeidžiamas asmuo, tikėtina, karantino metu taps dar vienišesnis dėl fizinių kontaktų ribojimo. Žinoma, tai atsilieps ir emociškai savijautai, psichinę negalią turinčių asmenų sveikatos būklė gali paūmėti, o jų negalia sustiprėti. Kada visuomenės dauguma patiria padidėjusį nerimą, baimę,

susierzinimą dėl esamos padėties, neįgalieji tai išgyvena dar stipriau. Specialiųjų poreikių turintiems asmenims (sergantiems lėtinėmis ligomis, turintiems aukštą kraujospūdį vyresnio amžiaus neįgaliesiems) sveikatos būklė gali pablogėti. Vadinasi, didėja ir tikimybė būti hospitalizuotam į sveikatos gydymo įstaigą, kur dažnai atsiranda ir koronaviruso židinių.

Grįžtant prie Deleuz'o ir Guattari tapsmo mažuma koncepcijos, pažymėtina, kad karantino sąlygomis bet koks tapsmas mažuma nustoja veikti, nes tapsmas galimas tik grupėje, šiuo atveju dalyvaujant susibūrimuose, organizacijose ar kitokioje grupinėje veikloje. Per karantiną individai tampa paskiri individai. Tuo metu greičiausiai nėra kuriamos ar plėtojamos rizominės jungtys. Iš esmės yra įtvirtinamas pažeidžiamų grupių, šiuo atveju neįgaliųjų, moliariškumas. Jiems yra primatejami susvetimėję elgesio modeliai, laikomasi „sveiko proto“ nuostatų. Juk nevalia peržengti „ribų“, ypač pandemijos, itin didelės grėsmės akivaizdoje. Jeigu individas anksčiau nebuvo įsitraukęs į tapsmo mažuma procesą, tai tikėtina, kad ir prasidėjus karantinui nebandys tapti molekulinis, eiti skrydžio trajektorija, vedančia iš represyvaus moliariškumo.

Žinoma, galima manyti, kad tiek pandemija, tiek karantinas greitai pasibaigs ir viskas grįš į savas vėžes. Tačiau, kaip rašo Kęstutis Girnius, iš tikrųjų viskas atrodo kitaip:

Antai, antradienį ministras pabrėžė, kad rekomendacija senjorams nebendrauti su savo vaikais ar anūkais gali išlikti ilgą laiką, nes nesant vaistų ir vakcinų rizikos grupės asmenims virusas išlieka labai pavojingas. Sveikatos apsaugos ministerijos tinklalapyje Vėryga sako, kad „mano prašymas likti namie, neiti į parduotuves vis dar šimtu procentų galioja tiems, kurie yra vyresnio amžiaus, taip pat sergantiems lėtinėmis ligomis“. (Girnius 2020)

Net ir pasibaigus karantinui, tikėtinas tolesnis rizikos grupėms priskiriamų asmenų laisvių ribojimas ir suvaržymas. Suprantama, kad kiekvienam neįgaliajam ar senjorui reikėtų pasverti savo riziką: ar prašyti, kad artimieji, nupirkę reikiamus maisto produktus, juos paliktų prie durų, ar visgi atsiverti pasauliui ir bendrauti gyvai su artimaisiais, tik laikantis saugaus atstumo ir, žinoma, dėvint veido kaukę. Pažymėtina, kad tiek pirmųjų šalies asmenų retorika, tiek rekomendacijos padidintos rizikos grupės asmenims prisideda prie to, kad netiesiogiai didinama pastarųjų atskirtis. Nepaisant to, derėtų užtikrinti, kad atskirtis būtų kiek įmanoma mažinama, gal netgi siekiama neutralizuoti. Bet koku atveju sprendimą turėtų priimti pats asmuo, tuo labiau kad dauguma sveikatos specialistų, medikų teigia, kad laikotarpis po karantino gerokai skirsis nuo laikotarpio iki karantino ir bendravimo praktikos bus jau pasikeitusios.

IŠVADOS

1. Deleuze'as ir Guattari teigia, jog visuomenė yra sudaryta iš moliarinių struktūrų, kurios yra naudingos dominuojančiai grupei, bet represyvos mažumų atžvilgiu. Tam, kad mažuma savo esme nustotų būti moliarinė, ji turi tapti molekulinė. Tapsmas mažuma išvaduoja iš bet kokio determinizmo, atveriamos naujos galimybės tapti. Savo ruožtu tapsmas įmanomas tik drauge, grupėje. Tapsmas yra tęstinis procesas, jis nepasiekia baigtinio rezultato, o toliau transformuojasi.

2. Deleuze'as ir Guattari išskiria tris gyvūnų, arba individų, tipus: individualizuotas gyvūnas, gyvūnas su tam tikromis savybėmis ir demoniškas gyvūnas. Kiekvienai grupei besiplečiant, automatiškai atsiranda išsiskiriantis individas. Tik per šį išsiskiriantį individą grupė atsiskleidžia pasauliui. Išsiskiriantis individas negali būti priskirtas prie porūšio klasifikacijų, bet iš jo tapsmo naudą gauna visa grupė, taip prasideda ir grupės tapsmas.

3. Būnantysis yra transformuojamas į tampantįjį, vilkas į gaują, individas į individų grupę, reiškinys į daugialypumą, moliarinis į molekulinį. Savo ruožtu tapsmas bei daugialypumai yra tapatūs reiškiniai. Kai tampama tam tikrų reiškinų visuma, susitelkiama į asambliažus. Tokiems asambliažams yra skiriama atitinkama vieta koordinacių sistemoje. Jeigu reiškinų visuma yra ekstensyvi, ji užims vietą „ilgumoje“, jeigu intensyvi – „platumoje“.

4. Socialinis-politinis dalyvavimas gali būti ribojamas, nes neįgaliesiems yra priimami susvetimėję elgesio modeliai arba „sveiko proto“ nuostatos. Šios nuostatos atitiktų individą ribojantį visuomenės struktūrų moliariškumą. Nors „sveiko proto“ nuostatos užtikrina visuomenės gerovę, bet jos apriboja individo veikimo galimybes, atsiranda „ribos“, kurių nederą peržengti.

5. Nepaisant negalios kiekvienam visuomenės nariui turi būti užtikrintos tokios pačios galimybės bei sąlygos dalyvauti visuomeniniame gyvenime, patiems priimti jiems svarbius sprendimus. Trūkstant pagarbos skirtyboms yra daug sunkiau užtikrinti socialinį dalyvavimą. Norint tai pasiekti, reikia pereiti nuo uniformistinio prie individualizuoto, orientuoto į asmens poreikius požiūrio. Individualistinis požiūris aktyvina neįgalųjį, kuris nustoja būti pagalbos objektu, ir daro jį atsakingą už savo raidą.

6. Individuacija bei pasiryžimas kurti ir keisti yra susiję su potencialaus maksimizavimo konceptu, kuris užtikrinamas rizikuojant ir kartu liekant oriam. To nederėtų painioti su negalios įveikimu ar visuotinių standartų atitikimu. Savaime suprantama, potencialus maksimizavimas neapsaugo nuo nesėkmės. Tačiau tik taip įmanoma pasiekti pokyčių ir įveikti kliūtis. Specialiųjų poreikių turintis asmuo taip pat privalo gebėti kurti individualų santykį su aplinka, tada jis būtų traktuojamas kaip subjektas ir vystytųsi jo asmens tapatumas.

LITERATŪRA

- Adkins, Brent. *Deleuze and Guattari's A Thousand Plateaus: A Critical Introduction and Guide*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2015.
- Aginskaitė, Simona. *Kodėl Lietuvos neigalieji neprotestuoja?* 2019 03 04, prieiga internete <<http://www.lnf.lt/kodel-lietuvos-neigalieji-neprotestuoja/?lang=lt>> [žiūrėta 2019 03 27].
- Babinskiėnė, Aurelija. Tomas Viluckas: „Nežinau, koks būčiau, jei neturėčiau negalios“. *Lietuvos rytas*, 2018 08 31. Prieiga internete <<https://www.lrytas.lt/gyvenimo-budas/likimai/2018/08/31/news/tomas-viluckas-nezinau-koks-buciau-jei-netureciau-negalios-7414457/>> [žiūrėta 2019 04 17].
- Dawson, Nicole. (Re)Thinking Bodies: Deleuze and Guattari's becoming-woman BA (Honours), 2008.
- Deleuze, Gilles, and Felix Guattari. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Translation and Foreword by Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987.
- Ebersold, Serge, Patrick Evans, Lani Florian and Margaret J. McLaughlin. *Disability Classification in Education Issues and Perspectives*. Thousand Oaks, California: Corwin Press, 2008.
- Ebersold, Serge. *Exclusion and Disability*. Prieiga internete <<http://www.oecd.org/education/innovation-education/1856907.pdf>>, [žiūrėta 2019 05 14].
- Garfinkel, Harold. *Etnometodologiniai tyrimai*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2005.
- Giddens, Anthony. *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai, 2000.
- Girnius, Kęstutis. Senukai – naujieji raupsuotieji. *Delfi.lt*, publikuota 2020 05 04, prieiga internete <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/kestutis-girnius-senukai-naujieji-raupsuotieji.d?id=84190149>> [žiūrėta 2020 05 08].
- Goodley, Dan. Becoming Rhizomatic Parents: Deleuze, Guattari and Disabled Babies. *Disability and Society*, published 13 04 2007, <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09687590601141576>> [žiūrėta 2019 04 20].
- Hickey-Moody, Anna, and Denise Wood. *Conference Power and Place*. Monash University and University of South Australia. Velingtonas, 2008.
- Holland, W. Eugene. *Deleuze and Guattari's A Thousand Plateaus: A Readers Guide*. London: Bloomsbury Publishing Plc., 2013.
- Jacobs, Paul Gordon. Potential Maximization: Toward a Micro- Sociological Approach in Disability Studies. *Disability Studies Quarterly*, 22 (1), 2002.
- Junutytė, Laura. Kai kurių Gilles'io Deleuze'o sąvokų teorinės ištakos. *Problemos*, 2009, nr. 76.
- Kaikarytė, Daiva. Vėžimėlių per gyvenimą skriejanti Ramunė Šidlauskaitė: „Tai ne mes neigalus – aplinka mus verčia neigaliais“. *Žmonės*. Prieiga internete <<https://www.zmones.lt/naujiena/vezimeliu-per-gyvenima-skriejanti-ramune-sidlauskaite-tai-ne-mes-neigalus-aplinka-mus-vercia-neigaliais.39295392-9ae0-11e8-9f90-aa000054c883#>> [žiūrėta 2019 04 17].
- McLean, Sheila, and Laura Williamson., *Impairment and Disability: Law and Ethics at the Beginning and End of Life*. New York: Routledge-Cavendish, 2007.
- Olkowski, Dorothea, and Eftichis Pirovolakis. *Deleuze and Guattari's Philosophy of Freedom, Freedom's Refrains*. New York: Routledge, 2019.
- Petrus, Klaus, and Markus Wild. *Animal Minds & Animal Ethics, Connecting Two Separate Fields*. Leipzig: Deutsche Nationalbibliothek, 2013.
- Ruškus, Jonas. *Negalės fenomenas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2002.
- Ruškus, Jonas ir Gintautas Mažeikis. *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Kritisė patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.
- Shakespeare, Tom. *Disability Rights and Wrongs*. New York: Routledge, 2006.
- Tremain, Shelly. *Foucault and the Government of Disability*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2005.
- Viluckas, Tomas. *Pasaulis pagal Tomą, matyti tikrovę kitaip*. Prieiga internete <<http://viluckas.lt/about/>> [žiūrėta 2019 05 15].
- Žukauskaitė, Audronė. *Gilles'io Deleuze'o ir Felixo Guattari filosofija: daugialypumo logika*. Vilnius: Baltos lankos, 2011.
- Žukauskaitė, Audronė. Postfenomenologinė kūno samprata: G. Deleuze'as, F. Guattari ir Castellucci. *Athena*, 2009, nr. 5.

Eduardas Saprykinas

DELEUZE'S AND GUATTARI'S CONCEPTION OF BECOMING A MINORITY AND DISABILITY

SUMMARY. In contemporary philosophy and other branches of the humanities, the situation of minorities is becoming an increasingly discussed topic. Modern society seeks to integrate minorities in such a way that although not meeting the standards of the majority they are able to take pride in their differences. Gilles Deleuze's and Felix Guattari's research, which presents the concept of becoming a minority in their book *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, becomes particularly relevant. This article aims to reveal how such groups function and expand. Efforts are also made to show that the group dynamics are directly related to concepts such as multiplicity, affects, assemblages, and other important terms. However, the physical, mental, and psychical characteristics of some members of society are significantly different from those of the majority. The concept of becoming a minority can help to realize that the perception of one's limitations through socio-political participation can open up new opportunities for the disabled. The article seeks to link the concept of becoming a minority with the concept of disability and to determine what has to be the case for the process of becoming a minority to begin. Toward the end of the article we review how the exclusion of the disabled increases, how the social integration practices of the disabled function under quarantine conditions and why becoming a minority becomes impossible during the pandemic.

KEYWORDS. Multiplicity, flight line, gang, molar presence, molecular becoming, socio-political participation, stratification of the disabled, maximization of potential.